

“YENİ WASHINGTON KONSENSÜS” ANLAYIŞI LİBERAL TİCARETİN YERİNİ Mİ ALIYOR?

GİRİŞ

Son dönemlerde İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana hâkim olan ekonomik ve uluslararası ticaret anlayışının ciddi olarak sorgulandığı ve yerine farklı kavramlarla yeni bir düzen arayışının belirgin şekilde ortaya çıktığına şahit oluyoruz. İlginç olan, düzenin 75 yıldır savunuculuğunu yapan egemen güçlerin bu yeni arayışta başı çekmesidir.

Belki ilk belirtilmesi gereken husus, ekonomisinin süratli gelişmesi sonucunda gerek bölgesinde gerek küresel anlamda etkin bir güç olması dolayısıyla **Çin'den algılanan tehdidin "kurallara dayalı uluslararası düzenin" değişim sürecini hızlandırdığıdır**. Gelişmiş sanayi ülkelerinin başlattıkları ve İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana savunuculuğunu yaptıkları "kurallara dayalı ticaret" yaklaşımını sistemik olarak değiştiren bazı politik tercihlerin yaygın şekilde uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Gelişmiş sanayi ülkelerinin rakipsiz "başat güç" olma özelliği, Çin'in meydan okuması ile tehdit edilmeye başlanmıştır. Bu algı, uluslararası ekosistemin dönüşümünün ana amili olarak ortaya çıkmaktadır.

Özellikle Avrupa Birliği ve ABD, küresel anlamda etkin olan konumlarının Çin'e karşı zayıflamasını engellemek amacıyla bazı yeni uygulamalara gideceklerini en sorumlu ağızlardan açıklamışlardır. Bir süredir devam etmekte olan ancak bu yılın başlarında olgunlaşmaya başlayan, AB'nin ve ABD'nin yetkili makamlar tarafında dile getirilen ve daha sonra G7 toplantılarında iyice şekillenen ancak "kurallara dayalı uluslararası düzen" anlayışı ile çelişen bu yeni söylemin temel taşlarını irdelemek uygun olacaktır.

¹<https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257/Bozkurt+Aran>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Avrupa Birliği'nin küresel sisteme getirdiği yeni kavram: de-risking

30 Mart tarihinde Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Mercator Enstitüsü'nde Çin ve AB ilişkileri konusunda kapsamlı bir konuşma yapmıştır.² Konuşmasında Çin ile ilişkilerde etkin olmasını önerdiği “**de-risking – riskten arındırma**” kavramını dile getirmiştir. Bu kavram temelde sadece Çin'e yöneliktir. Askeri kullanımı da göz ardı edilemeyecek bazı hassas teknolojilerin Çin ile ticaretine kısıtlamalar getirilmesi önerilmektedir. Ayrıca insan hakları konusunun da gündemde tutulacağı kaydedilmiştir. Böylece Çin ile ticari ve ekonomik ilişkilerde “ayırışma - de-coupling” gibi kapsamlı kısıtlama yerine, **kısıtlamaların temel olarak Çin'in askeri bakımdan güçlenmesini sağlayacak hassas teknolojilere ulaşmasının engellenmesi** öngörülmektedir. Bu aynı zamanda G7 ülkelerinin Çin'e bağımlılıklarının azaltılması anlamına gelmektedir.

Von der Leyen, Çin'in artık "reform ve açılım" çağını kapattığını ve yeni bir “güvenlik ve kontrol” çağına girmiş olması nedeniyle de güvenlik ve kontrol zorunluluğunun, artık serbest piyasa ve açık ticaret mantığına üstün geldiğini belirtmiştir. Çin Komünist Partisi'nin açık hedefinin, uluslararası düzende sistemik bir değişiklik yaratarak merkezinde Çin olan yeni uluslararası bir düzene ulaşmak olduğunu söylemiştir. AB şirketlerinin teknolojilerinin, aynı zamanda sistemik rakip olan Çin'in askeri ve istihbarat yeteneklerini geliştirmek için kullanılmasının engellenmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

Von der Leyen, “ayırışmanın” Avrupa'nın çıkarına olmadığını ve ayrıca uygulanabilir de bulmadığını belirtmiş, ekonomik, sosyal, siyasi ve bilimsel bağları kopartmadan Çin ile ticaret ve yatırım ilişkilerine devam edilmesini öngören Çin'in “riskten arındırma” yaklaşımının doğru bir yol olacağını söylemiştir. Ancak bunun için Çin'in askeri ve istihbarat toplama kabiliyetini artıracak belirli hassas teknolojiler, çift kullanımlı ürünler ve hatta zorunlu teknoloji transferi gibi alanlarda ticaret ilişkilerine bazı sınırlamalar getirilmesinin öngörüldüğünü belirtmiştir.

Burada ilginç olan husus, Dünya Ticaret Örgütü tarafından ticaretin gerektiğinde sınırlandırılmasına olanak sağlayan mevcut hukuki alt yapıda bulunan mekanizmaları yeterli bulmayarak AB'nin tek taraflı değerlendirmesi sonucunda ticareti sınırlayıcı uygulamalara başvuracağını ifade edilmesidir.

ABD'nin küresel ticarete getirdiği güvenlik boyutu

ABD cephesinde Maliye Bakanı Janet Yellen, Johns Hopkins Üniversitesi'nde 20 Nisan tarihinde yaptığı konuşma³ ile ABD - Çin ekonomik ilişkileri konusunda Biden yönetiminin yaklaşımındaki değişikliği duyurmuştur. ABD'nin **değerlerini ve ulusal güvenlik konularını korumakta kararlı** tutumunu vurgulamış ve bunu gerçekleştirmek için atılan adımların ABD bakımından olumsuz ekonomik sonuçlar doğurması halinde bile sürdürüleceğini ifade etmiştir. Yellen, bu yaklaşımın sadece ulusal güvenlik ve Amerikan değerleri ile ilgili endişelerden kaynaklandığını, bu politika değişikliğinin ABD Çin rekabetinde **ekonomik avantaj elde etmek amacıyla öngörülmediğinin** de altını çizmiştir.

Yellen, son yıllarda Çin'in sanayi politikasının iddialı ve karmaşık hale geldiğini, yabancı rakiplerine üstünlük sağlamak için kamu iktisadi teşebbüslerine ve yerli özel firmalara verdiği desteği genişlettiğini belirtmiştir. ABD'nin Çin ile ilişkisinde ulusal güvenliğinin büyük önem

²https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2063

³<https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1425>

taşıdığı, Çin’in askeri ve güvenlik aygıtlarının **hassas teknolojilere ulaşımının engellenmesinin hayati bir ulusal çıkar** olarak ortaya çıktığını belirtmiştir.

ABD mevzuatında yer alan ihracat denetimi sağlayan kuralların titizlikle uygulanacağını, ayrıca ABD’de yapılacak yatırım ve firma satın alımlarının da bu açıdan da gözden geçirileceğini söylemiştir.

Yellen, bununla beraber **güvenlik alanı dışında Çin ile sağlıklı bir ilişki geliştirmenin amaçlandığını**, uluslararası kurallara uyum gösteren Çin’in ABD ve dünya için yararlı olacağını belirtmiştir. ABD ve Çin ekonomilerinin “ayrıştırılmasının” amaçlanmadığını, bunun her iki ülke için de felaket olacağı gibi küresel anlamda istikrarsızlığı artıracığını da kaydetmiştir.

Yellen konuşmasında “Altyapı”, “CHIPS ve Bilim” ile “Enflasyonu Azaltma” yasalarına atıfta bulunmuş, ABD’nin geleceğin sanayi alanlarında gücünü pekiştirdiğine değinmiştir. ABD’nin **belirli sanayi dallarına ciddi bir kamu kaynağı ayırdığını** da kaydeden Yellen, yurtiçinde üretime yatırım yapmakla yetinilmediğini, aynı zamanda tedarik zincirinde kesintilerine yol açabilecek kırılma noktalarını azaltmayı amaçlayan ve bu çerçevede “**dost ülkeleri**” önceleyen (friendshoring) bir strateji de izlediklerini söylemiştir.

Kısacası Yellen, ABD’nin Çin ile ticaretinde koymak durumunda olduğu dar hedefli kısıtlamaların sadece güvenlik çıkarlarını korumak amaçlı olduğunu, bunun dışında adil bir ilişki geliştirileceğini ilan etmiştir. Bu husus bazı yorumcular tarafından **Yellen’in Çin’e yumuşama sinyali** verdiği şeklinde değerlendirilmiştir.

ABD’nin yeni sanayi politikası - stratejisi

27 Nisan tarihinde ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan, Brookings⁴ Enstitüsü’nde yaptığı konuşmada ABD’nin ekonomik önderliğinin yenilenmesi konusu üzerinde durmuş ve öngörülen uluslararası düzenin ne şekilde oluşacağına dair önemli açıklamalarda bulunmuştur.

Sullivan, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarından başlayarak uzun süre “piyasaların, kaynakları ve sermayeyi her zaman verimli ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlar” varsayımının **hâkim olmasının ABD’nin sanayisinin temelini boşaltmasına** neden olduğunu belirtmiştir. Amerikan sanayisini harekete geçiren kamu öncülüğünde yatırım vizyonunun bu dönemde terk edildiğini bunun sonucu olarak kaçınılmaz şekilde ekonomik etkiler de barındıran jeopolitik ve güvenlik rekabetinin öne çıktığını ve bu şekilde oluşan yeni küresel ortama ABD’nin uyum sağlamakla zafiyet gösterdiğini kaydetmiş ve kaynakların **kamu otoritesinin yönlendirdiği yeni “sanayi stratejisine” gereksinim** duyduğunu ileri sürmüştür.

Sullivan, konuşmasında jeopolitik değişikliğin yarattığı güvenlik rekabetine ilaveten Amerikan orta sınıfının geri bırakılmış olmasının Başkan Biden’i çağdaş bir “sanayi stratejisi” uygulamaya yönelttiğini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Konuşmasında “kurallara dayalı ticaret düzeni” anlayışına ilişkin konularda Sullivan özetle;

- Piyasaların gücünü küçümsememekle beraber aşırı basitleştirilmiş piyasa verimliliği yaklaşımı sonucunda, stratejik malların, tüm tedarik zincirlerinin bunları üreten **sanayi dallarının istihdam alanları ile birlikte denizaşırı** ülkelere taşındığını,

⁴<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/04/27/remarks-by-national-security-advisor-jake-sullivan-on-renewing-american-economic-leadership>

- Uygulamaların ABD ekonomisinin finans gibi bazı sektörlerine ayrıcalık sağlarken **yarı iletkenler ve altyapı gibi diğer temel sektörleri zayıflattığını**,
- Çin’in geleneksel sanayi sektörlerini ve geleceğin kilit sektörlerini büyük ölçekte sübvanses etmesinin Amerika’nın geleceği belirleyecek kritik teknolojilerdeki **rekabet gücünü erozyona uğrattığını**,
- Liberalleşme sürecinde oluşan - enerji belirsizliği, değer zincirlerinin kırılganlığı, yarı iletken, kritik ham madde gibi alanlarda- **ekonomik bağımlılıkları görmezden gelmenin tehlikeli bir hal aldığını**,
- Oluşan eşitsizlik ortamının Amerikan **demokrasisine de zarar** vermeye başladığını,
- Güncel bir Amerikan sanayi stratejisi ile özel sektörün kendi başına yapmaya hazır olmadığı ancak ekonomik büyümenin temelini oluşturan ve ulusal güvenlik açısından **stratejik olan yatırım alanlarının kamu tarafından tanımlanmasının** ve bu yatırımların gerçekleştirilebilmesinin amaçlandığını,
- ABD ticaret politikasının ekonomi stratejisine tam uyumlu olması gerektiğini, bu amaçla **Dünya Ticaret Örgütü** üyeleriyle çok taraflı ticaret sistemini işçilere yarar sağlayacak ve **meşru ulusal güvenlik çıkarlarını gözetecek şekilde reforme** edilmesinin gerektiğini,
- ABD’nin gerekli temel teknolojileri **“dar bir alanda ancak yüksek çitlerle”** korunmasının öngörüldüğü, ihracat sınırlamalarının sadece askeri dengeleri değiştirebilecek teknolojilere odaklanacağı, yabancı sermaye yatırımlarını da ulusal güvenlik açısından incelenmesine ilişkin kuralların da geliştirildiğini,
- ABD’nin öncülüğünü yaptığı canlı bir uluslararası finans sistem ile gelişmiş teknolojilerin ve ulusal güvenlik konularının kesiştiği alanların, ticareti engellemeyecek şekilde **yeni kurullarla pekiştirilmesinin** gerektiğini,
- İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan uluslararası düzenin bir günde yaratılmadığı **gibi yeni düzenin de oluşmasının zaman alacağını** belirtmiştir.

Konuşma gerçekten uygulanmaya başlanan bu yeni politikanın, ABD’nin iç politikası kadar küresel anlamda da önemli yansımaları olacak unsurları içermektedir. Konuşmasının başında bu yeni sanayi stratejisinin bazıları tarafından “Yeni Washington Mutabakatı” olarak tanımlandığını da belirten Sullivan’ın ABD’nin bu yeni yaklaşımı ile Batı ülkelerinin ve dünyanın her yerindeki insanların yararına daha dayanıklı daha adil bir küresel ekonomik düzen inşa edileceğini söylemesi dikkat çekmiştir.

Ulusal Güvenlik Danışmanı Sullivan, Maliye Bakanı Yellen’in de konuşmasına atıfta bulunarak ABD’nin **Çin’in ekonomik gelişmesini ve teknolojik modernleşmesini engellemeyi amaçlamadığını vurgulamış** ve uygulamaların dar bir çerçevede öngörüldüğünü ısrarla tekrar ederek Çin’in misilleme yapmasına neden olabilecek ifadelerden özellikle kaçınmıştır.

G7 toplantısında “ekonomik zorlama” kavramı

19-20 Mayıs tarihlerinde Hiroşima’da toplanan G7 Liderler zirvesinde kapsamlı bir ortak bildiri yayınlanmıştır⁵. Bildiri 40 sayfa uzunluğunda olup 66 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca Bildiriye ek olarak 6 referans belgesi de yayınlanmıştır. Yapılan zirve toplantısında Çin ile ilişkilerin istikrara kavuşturulmasında **zorluklar dile getirilirken** aynı zamanda Çin ile **işbirliğinin önemi** de ifade edilmiştir.

⁵<https://www.consilium.europa.eu/media/64497/q7-2023-hiroshima-leaders-communiqu%C3%A9.pdf>

G7 Zirve bildirisinde ilk defa “**ekonomik zorlama** – economic coercion” kavramı ele alınmıştır. Çin’in siyasi nedenlerle başvurduğu ekonomik zorlama uygulamalarına karşı, kolektif değerlendirme, hazırlık, caydırıcılık ve tepkinin arttırılması yönünde kararlılık ve G7 dışındaki ortaklarla işbirliğinin daha da ilerletilmesi için “**Ekonomik Zorlama Koordinasyon Platformu**” nun geliştirileceği ilan edilmiştir. Ancak bu konuda G7 ülkelerinin somut taahhütlerde bulunmadıkları, sadece ulusal yasalarının elverdiği ölçüde işbirliği yapacaklarını ifade etmekle yetindikleri görülmüştür.

Ayrıca Çin ile ekonomik ilişkilerin "ayrıştırılması" yerine "riskten arındırılması" etrafında görüş birliği oluşmuştur. Böylece Çin ile ticari ilişkilerin düzenlenmesinde Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'in "riskten arındırılması" yaklaşımı benimsenmiştir. Buna göre, sınırları dar bir şekilde tanımlanmış hassas teknoloji ürünlerinin ticareti ile ilgili sınırlamaların ulusal güvenlik ve uluslararası barışı önceleyecek şekilde denetim altında tutulması gerektiği belirtilmiştir.

Bu yeni kavramlar ile Uluslararası Kurallara Dayalı Ticaret yaklaşımı arasında çelişki

İkinci Dünya Savaşı sonrasında liberal ekonomi konusunda oluşan ön kabullere karşı artık farklı anlayışların başat ülkeler tarafından uygulanmaya başladığı bir döneme girildiği anlaşılıyor. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin öncülüğünde oluşturulan ve kısaca Bretton Woods kurumları olarak bilinen Dünya Bankası, IMF ve şimdiki yapısıyla DTÖ etrafında oluşan liberal ekonomik anlayış, daha sonra 1980'lerde “Washington Uzlaşısı” ile pekiştirilmişti. Bu yaklaşım, temelde kamunun ekonomiye müdahalesinin sınırlanması, küresel ticaretin geliştirilmesi ve finansal istikrarın sağlanması yoluyla küresel anlamda refahın kitlelere yayılacağı düşüncesini içeriyordu.⁶

Yükselen ve gelişen ekonomilerin başlattığı, **neo-liberal kurallardan farklı yaklaşım göstererek Çin'in sağladığı büyük başarı, dikkat çekmiştir.** 2008 ekonomik krizi, COVID-19 salgını ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi bir dizi gelişmeler sonrasında, “**sanayi politikası**” adı altında gelişmiş ülkelerde de kamunun ekonomiye müdahale etmeye başladığı görülmüştür.

Sanayi politikası, siyasi otoritenin ulusal güvenlik veya ekonomik rekabet gücü için kritik olarak saptadığı belirli sanayi sektörlerinin gelişmesi ve bu alanlara yatırım yapılmasını sağlamak üzere kamunun teşvik edilmesi çabalarını ifade eder. Belirlenen alanlarda üretim yapılmasını sağlamak amacıyla ülkeler, doğrudan sübvansiyonlar sağlamak, araştırma geliştirme fonları vermek, düşük faizli kredi dağıtmak, ticaret kurallarını değiştirmek, vergi kolaylıkları getirmek ve kamu ihalelerinde yerli üreticiyi korumak gibi yollarla yaygın bir şekilde ekonomiye müdahale etmeye başlamışlardır.

Jake Sullivan'ın yukarıda özetlenen konuşması ile belki de bugüne kadar çekinilerek başvurulan uygulamaların, **artık açıkça deklare edilen bir söyleme** dönüştüğü anlaşılıyor.

ABD yönetiminin dünya ekonomisine yaklaşımı, **geniş bir entelektüel değişimi** de yansıtmaktadır. Biden yönetiminin artık serbest ticareti ve serbest piyasaları; ulusal güvenlik, iklim değişikliği ve orta sınıfın ekonomik güvenliğinden üstün tutan 1990 sonrası küreselleşme

⁶https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2021/degerlendirme_notu/sanayi_politikasi_ve_kuresel_ticaret_duzeninde_donusum.pdf

modelinin sağlıklı demokrasilerin sosyoekonomik temellerini zayıflattığına inandığı anlaşılmaktadır.⁷

Çin'in ekonomisinin sağladığı büyük sıçramanın liberal sanayileşmiş ülkelerinin de Çin'in uygulamalarını benimsemeleri sonucunu doğurduğu görülmektedir. Nitekim Washington merkezli saygın araştırma kuruluşu “Center for Strategic and International Studies-CSIS”, Çin yönetiminin, belirlediği yatırım alanlarında firmalara 2019 yılında doğrudan sağladığı mali kaynağın **Çin'in GSYH' sinin %1,73** oranına, cari kur üzerinden ise 248 milyar dolara ulaştığını belirtmiştir.⁸ Raporda, sanayiye desteklemek için **ABD'nin sadece GSYH'sinin %0,39 oranında** kaynak ayırdığı da kaydedilmiştir.

Çin'in ticaret ilişkilerini dış politikada ülkelerin tercihlerini değiştirmek için bir ekonomik zorlama (economic coercion) aracı olarak kullandığı ve buna karşı ortak tepki gösterilmesi gerektiği hususu G7 zirve bildirisinde yer almıştır. Rusya-Ukrayna savaşı sonucunda Batılı ülkelerin Rusya'yı caydırmak için dalgalar halinde ilan ettikleri geniş kapsamlı “yaptırım” uygulamalarının özellikle “Küresel Güney-Global South” ülkeleri tarafından benimsenmediği görülmektedir. Belki de **bu ülkeler “yaptırım” ile “ekonomik zorlama” uygulamaları arasında meşruiyet bakımından farkın belirsizliği** karşısında kararsız kalmayı tercih etmişlerdir.

Kurallara dayalı ticaret anlayışında ve DTÖ kuralları arasında ülkelerin güvenlik kaygıları ile adil ticaret kurallarının dışına çıkabilmelerine olanak sağlayan hususlar bulunmaktadır. Ancak ekonomik zorlama uygulamalarının bu kadar **yaygın ve kapsamlı kullanılmasının önemli “sistemik” sonuçları** olmasını da beklemek gerekir.

Son Söz

ABD ve AB'nin yeni “Sanayi Politikası”nı yaygın olarak uygulamaları, açıkça mevcut küresel düzeninin **kurallarının yeniden yazılması gereğini** kabul ettikleri anlamına gelmektedir.⁹ ABD'nin Ulusal Güvenlik Danışmanı Sullivan tarafından açıklanan sanayi politikası, “Yeni Biden” doktrini olarak da nitelendirilmektedir.¹⁰ Böyle bir tanımlama bu yeni yaklaşımın sürekli olacağına işaretini olarak da kabul edilebilir.

Öte yandan bu uygulamanın beklenen sonucu sağlamayacağını ifade edenler de bulunmaktadır. Geçmiş deneyimler ışığında siyasi otoritenin şampiyon **sanayi dallarını belirlemede başarılı olmadığı** gibi, **lobi firmalarının** faaliyete geçerek karar alma mekanizmasını çarpıtabilmeleri de olasılıklara dâhil edilmelidir. Uygulanan sübvansiyonlardan rahatsız olan başta AB olmak üzere gelişmiş ülkeler arasında bir **sübvansiyon yarışmasının** başlayabileceği dikkate alınmalıdır. Ayrıca, AB'nin sübvansiyon uygulamasını genişletmesi halinde kendi “tek pazar” anlayışını baltalayacağını ileri sürenler de bulunmaktadır. AB'nin ABD'den çok daha az mali güce sahip olduğundan, sübvansiyon rekabetinde başarılı olamaması da olasıdır.¹¹

AB'nin önerdiği daha sonra G7 ülkeleri tarafından da onaylanan “riskin azaltılması” anlayışının kurallara dayalı ticaret anlayışı ile uyumu da ayrıca ele alınmalıdır. Batılı ülkeler Çin ile

⁷D.Rodrik; “Washington's New Narrative for the Global Economy”;Project Syndicate; 5 Mayıs 2020

⁸ L.Wei; “ChinaSpends Far MoreThanOthersto Help FavoredIndustries, Report Find”; Wall Street Journal;22 Mayıs 2022

⁹J.E. Stiglitz; “Western Industrial Policy and International Law”; Project Syndicate; 31 Mayıs 2023

¹⁰F. Zakaria; “We now have a Biden Doctrine. It makes me nervous”; The Washington Post, 5 Mayıs 2023

¹¹G.Rachman; “How America is reshaping the global economy”; Financial

ticaretlerinde, tamamen kendi endişelerinin bir sonucu olarak tek taraflı kararlarla, bazı ürünlerin ticaretini engelleyeceklerini ilan etmişlerdir. Bunu da “ayrışma” yerine daha kabul edilebilir bir uygulama olarak “riskin azaltılması” kavramı ile açıklamışlardır. Böylece hassas teknolojilerin korunması sağlanırken en büyük ihracatçı olan Çin ile mevcut değer zincirinin kendi belirleyecekleri alanlarda sürdürülmesi amaçlanmaktadır. **Çin’in böyle bir uygulamaya nasıl bir tepki** vereceğini kestirmek güçtür. Uygulamalar **yeni bir gerginlik** alanının oluşmasına neden de olabilir.

ABD’nin öncülüğünü yaptığı “Yeni Washington Konsensüsü” anlayışında ısrarlı olması halinde, yeniden şekillenmesi beklenen kuralların küresel anlamda kabul görmesi sağlanana kadar, belirli olmayan bir süre **ciddi bir istikrarsızlık ortamının** oluşması olasıdır. Neoliberalizm sonrası küresel ekonomik düzenin alacağı şekil henüz tam belli değil. **Ancak muhtemelen öncekinden çok daha yerel, heterodoks (ana akımdan sapmış), karmaşık ve çok kutuplu olması beklenmektedir.**¹²

---

¹²R.Foroohar; “*After Neoliberalism all economies is local*”; Foreign Affairs; November/December 2022.